

УДК 37.016:54:373

Ярошенко О.Г., Юзбашева Г.С.*

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ОДИН ІЗ КЛЮЧОВИХ НАПРЯМКІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Розбудова профільного навчання в старшій школі є актуальною проблемою модернізації середньої освіти. Сутність, структура, форми організації, умови реалізації стали предметом масового обговорення науковців, педагогічних працівників всієї України. Стаття містить теоретичне обґрунтування та посилання на удосконалення організації профільного навчання в старшій школі через створення організаційно-педагогічних умов реалізації системного підходу до оновлення змісту загальної середньої освіти. Важливо, що профільне навчання в старшій школі підвищує рівень якості освіти, яка направлена на формування людської особистості інноваційного типу. Підготовка учнів до життя і діяльності в демократичному суспільстві є одна із найвищих соціальних цінностей.

Ключові слова: профільне навчання; Концепція профільного навчання; мета, завдання профільного навчання; організаційно-педагогічні умови.

Профільне навчання передбачає реальне та планомірне оновлення школи старшого ступеня, яка найбільшою мірою враховує інтереси, нахили і здібності кожного учня.

У сучасних документах про освіту (закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр., Концепція загальної середньої освіти, Державний стандарт базової і повної середньої освіти, Концепція державної системи професійної орієнтації населення тощо) визначено вимоги суспільства до особистості: бути самостійною, брати відповідальність на себе, мати усвідомлену громадянську позицію, толерантно ставитися до життєвих принципів інших людей, розвивати функціональну грамотність. Саме в старшій школі ці вимоги повинні отримати завершене втілення в результатах повної середньої освіти старшокласників:

- набути предметних компетентностей відповідно до державних вимог;
- уміти здійснити вибір майбутньої професії;
- докладати зусиль і досягати успіху в обраному напрямку діяльності;
- оволодіти сучасними технологіями роботи з інформацією;
- оволодіти комунікативною компетентністю.

На жаль, проблема залишається. Учені бачать розвиток профільного навчання шкільної освіти через системний підхід до оновлення змісту та організацію педагогічних умов.

Останніми десятиріччями проблема профільного навчання досліджувалася багатьма українськими науковцями. Виявлення педагогічного потенціалу навчальної диференціації знайшло відображення у працях О. Бугайова, М. Бурди, Н. Буринської, В. Буряка, П. Гусака, Д. Дейкуна, В. Кизенко, Н. Кнорр, О. Корсакової, Л. Липової, Н. Лобко-Лобановської, Т. Логвіної-Бик, Н. Лукашової, Н. Мацько, А. Самодріна, А. Сікорського, І. Соколової, О. Ярошенко та інших.

Проблема профільного навчання не нова, а прийшла ще в 20-ті роки ХХ століття в радянську школу, згідно з чим у старших класах середньої школи виокремлювались три напрямки поглибленого вивчення предметів – гуманітарний, природничо-математичний і технологічний. Але ця схема не була реалізована. У 20-х роках в Україні профільне навчання доповнилося трудовим напрямком, який став головним у навчанні і професійній підготовці школярів. Система освіти тих часів була спрямована на отримання певної професії. У 60-80-х рр. з'являється школа з поглибленим

* © Ярошенко О.Г., Юзбашева Г.С.*

вивченням окремих предметів та факультативи. А у 80-90-х рр. в Україні відкриваються нові типи освітніх закладів (гімназії, ліцеї, коледжі), які зосереджують зусилля учнів на поглибленому вивченні окремих предметів, які потрібні їм для подальшого навчання у вищих навчальних закладах. Протягом цього періоду розвиток профільного навчання постійно вдосконалювався. Розбудова шкільної освіти зумовлена відображенням духовних надбань українського народу, серед яких традиційними завжди були життя людини, її здоров'я, честь і гідність. Ці показники сьогодні визнані найвищими соціальними цінностями. Домінуючою тенденцією українського навчання і виховання стає підготовка учнів до життя і діяльності в демократичному суспільстві, пристосування особистості до свободи, без чого не маємо перспективи на успіх. «Бо ніякою дисципліною і ніяким жорстким поглядом не можна змінити спонтанне джерело сил, що б'є з глибини вільної людської душі» [8].

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні організації профільного навчання в шкільній освіті та шляхів її модернізації.

Аналіз проблеми розвитку профільного навчання показав, що це динамічний процес, який відображає розвиток українського суспільства. Стратегічні підходи до розвитку особистості розкриваються в одному з документів про освіту – Концепції профільного навчання учнів у старшій школі. Аналіз її показав, що метою профільного навчання було забезпечення можливостей для рівного доступу української молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства [14]. Відповідно до цього визначились завдання профільного навчання:

- 1) створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;
- 2) виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією;
- 3) формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетентності учнів на допрофільному рівні, спрямування підлітків щодо майбутньої діяльності;
- 4) забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю.

Метою профільного навчання в проекті нової Концепції (2017 р.) стає забезпечення умов для якісної освіти старшокласників згідно з їхніми індивідуальними нахилами, здібностями й потребами, забезпечення профільної орієнтації й самовизначення старшокласників, установлення наступності між загальною середньою й професійною освітою [5]. Унаслідок цієї мети з'являються нові завдання перед старшою школою, а саме:

- 1) здійснення психолого-педагогічної діагностики щодо визначення готовності до прийняття самостійних рішень, пов'язаних із професійним ставленням;
- 2) сприяння в розвитку творчої самостійності, формуванні системи уявлень, ціннісних орієнтацій, дослідницьких умінь, які забезпечать випускнику школи можливість самореалізуватися;
- 3) забезпечення поглибленого вивчення окремих предметів навчального плану;
- 4) створення умов для розвитку важливих особистісних можливостей учнів.

На наш погляд, створення умов для становлення профільного навчання – одна з найважливіших проблем модернізації. Організація профільного навчання в старшій

школі підвищує рівень якості освіти, яка здатна формувати людську особистість інноваційного типу. У процесі дослідження ми дійшли висновку, що досягнення цієї мети потребує створення таких умов, щоб навчальний процес наблизився до конкретних здібностей особистості. Тлумачення поняття «педагогічні умови» свідчить, що це структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей; завдяки педагогічним умовам реалізуються компоненти технології [4; 6]. Отже, педагогічні умови повинні забезпечити організаційно-педагогічний і психолого-педагогічний супровід профільного навчання учнів у старшій школі,

Реалізація педагогічних умов має на меті визначення форм і методів профільного навчання загальноосвітнього навчального закладу. До важливих організаційно-педагогічних умов слід віднести: оптимальне змістове наповнення навчальних предметів; інтегрування педагогічних знань, умінь і навичок і методів пізнання (розуміння, уміння самостійно працювати, розв'язувати експериментальні завдання, висловлювати судження, оцінювати іншу точку зору тощо); практичну спрямованість; створення сприятливого навчального середовища [10].

Обговорення стану і перспектив модернізації змісту загальної середньої освіти набуває особливої актуальності в зв'язку з прийняттям нового документа – Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Щоб досягти багатокomпонентності змісту і водночас цілісності, наступності за етапами профільної освіти, маємо одночасно брати до уваги всі напрямки модернізації змісту – методологічний, законодавчо-нормативний, дидактичний, методичний. Зупинимося на деяких напрямках.

Методологічний передбачає подальше вдосконалення змісту профільного навчання згідно зі стратегічними цілями розвитку сучасної школи, а саме: формування мовної культури, інформаційно-технологічної освіченості, бажання й уміння зберігати і зміцнювати своє здоров'я, розвиток бажання та вміння вчитися упродовж життя.

Дидактичний. У сучасній дидактиці домінують такі підходи до конструювання змісту шкільної освіти і відповідно методик організації навчального процесу:

1) пріоритетним є предметно-інформативне наповнення змісту, тобто що саме викладається (предмети, теми, курси), а в організації навчання основна увага зосереджується на обсязі й ґрунтуванні засвоєного;

2) у відборі, структуруванні змісту навчання і методиці акцент зміщується на процес пізнання – як саме учні засвоюють матеріал, що саме вони навчаються робити, якими вміннями, способами діяльності оволодівають, тобто пріоритетним стає процесуальний компонент, а у викладанні – технологічний;

3) в організації навчання пріоритетним є створення передумов для досягнення кожним школярем чітко визначених навчальних результатів. За цією ознакою домінує компетентнісний підхід у виборі змісту, у способах його засвоєння й оцінювання результатів навчання.

Актуальними для дидактичних основ модернізації змісту профільного навчання є узгодження цілей особистісно орієнтованої освіти з вимогами стандартизації змісту. Це вимагає введення до змісту ключових компетенцій, які характеризують розвиток школяра як суб'єкта пізнавальної діяльності. Для цього необхідне реальне врахування пізнавальних можливостей учнів кожної вікової групи у досягненні оптимізації обсягів і складності навчального матеріалу.

Аналіз концепцій профільного навчання в старшій школі показує, що проблема розвантаження обсягів змісту має вихід на: зменшення кількості предметів, які вивчаються в кожному класі, перерозподіл їх за класами; широке використання інтеграції в межах однієї освітньої галузі. Водночас слід наголосити на збереженні у профільному навчанні змісту базового ядра – найбільш цінної та незамінної для

освіченості і розвитку людини його складової. Вона має бути науково обґрунтованою, затребуваною на подальших етапах продовження освіти.

Зміст профільного навчання охоплює крім чотирьох компонентів (знання, уміння, навички, результати навчання) також особистий досвід учня, навчальне середовище, медіаосвіту, інформаційно-комунікаційні технології. Школа і вчитель перестали бути для учня єдиним джерелом змісту освіти, оскільки він може одержувати чимало знань поза класно-урочним навчанням. Тому постає питання, як поєднати цілі і зміст профільної освіти з неформальною додатковою освітою. У цьому процесі винятково важливою і педагогічно доцільною видається реалізація розвивального і виховного потенціалу змісту через збагачення його активними технологіями (навчальні проекти, дидактичні ігри, краєзнавча робота, рефлексивні завдання тощо). Усі ці джерела одержання й опрацювання навчальної інформації забезпечують єдність навчального процесу (рис.1).

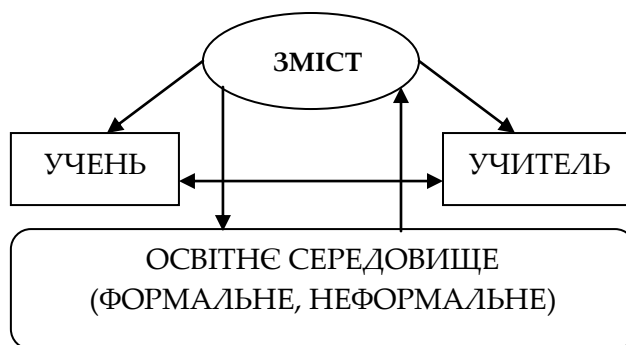

Рис.1. Полісуб'єктність навчального процесу

Із рис. 1 видно, що застосування інформаційних технологій, розширення освітнього простору школи суттєво змінює роль педагога й учнів у навчальній взаємодії, яка стає полісуб'єктною, вибірковою, сприяє реалізації індивідуального підходу, стимулює людину до рефлексивної поведінки.

Зростання попиту на складні наукові виробництва, усвідомлення виняткової ролі людських обдарувань, прискорення зміни технологій зумовлюють необхідність оптимізації співвідношення у змісті профільного навчання знань «минулого часу», «сучасного» і «майбутнього». Ця проблема залишається на сьогодні недостатньо розв'язаною, хоча вже у новій Концепції профільного навчання ми можемо знайти часткове її вирішення, а саме: розвантаження навчальної програми, мотивація учнів, професійна орієнтація.

Отже, подальша модернізація змісту профільної школи є актуальною проблемою державного значення. Вона має відбуватися як системний процес, спираючись на наукове обґрунтування ціннісних засад загальної середньої освіти, взаємопов'язане визначення дидактичної, методичної, моніторингової складових. Прогнозування змін має торкнутись не тільки особистісних цінностей учнів, а і кожного етапу профільного навчання як форми диференційованої підготовки старшокласників.

Литература:

1. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем / В. П. Беспалько. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1977. – 304 с.
2. Бібік Н. Проблема профільного навчання в педагогічній теорії і практиці / Надія Бібік // Математика в школі. – 2006. – № 1. – С. 2-6.
3. Васьков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід: дидактичні аспекти [для праців. відділів освіти, керівників та вчителів шкіл, студентів] / Ю. В. Васьков. – Х. : Скорпіон, 2000. – 120 с.

4. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. д-ра фи-лол. наук, проф. Н. Ю. Иведовой. Изд-е 15-е стереотипн.-М. : Русск.яз., 1984. – 816 с.
5. Проект Концепція профільного навчання в старшій школі // Фізика в школах України. – 2013. – № 15-16 (235-236). – С. 2-12.
6. Новий тлумачний словник української мови : [у 4-х т.] / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко.- К. :Аконіт, 1999. – Т. 2. – 910 с.
7. Сікорський П. І. Організація диференційованого навчання в сільській школі : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / П. І. Сікорський. – К. : Ін-т педагог. і психолог. проф. освіти АПН України, 1995. – 160 с.
8. Савченко О. Я. Основні напрями реформування шкільної освіти / О. Я. Савченко // Шлях освіти. – 1998. – № 1. – С. 2-6.
9. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. [для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / Михайло Миколайович Фіцула. – К. : Академія, 2000. – 544 с.
10. Шиян Н. І. Дидактичні засади профільного навчання у загальноосвітній школі сільської місцевості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Надія Іванівна Шиян. – Х., 2005. – 44 с.
11. Юзбашева Г. С. Науково-методична підготовка вчителя як чинник якісного освітнього середовища / Г. С. Юзбашева // Біологія і хімія в школі. – 2007. – № 4. – С. 33-37.
12. Юзбашева Г. С. Організаційно-методична підготовка вчителя до творчого саморозвитку у післядипломній освіті / Г. С. Юзбашева : матеріали наук.-метод. конфер. [«Творчий саморозвиток особистості як складова змісту природничо-математичних дисциплін»], (Херсон, 27 жовтня 2005 р.), (від. ред. Юзбашева Г. С.) – Херсон : Айлант, 2005. – Вип. VIII. – С. 3-7.
13. G. Yuzbasheva. Forming of content of differential teaching of chemistry in school education of Ukraine. Chemistry: Bulgarian journal of science education ISSN 0861-9255 SJR (2011) = 0.192 – № 1. – 2013. – P. 436-444.
14. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Освіта України. – 2003. – С. 14.

Ярошенко О.Г., Юзбашева Г.С.

ПРОФИЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ОДНО ИЗ КЛЮЧЕВЫХ НАПРАВЛЕНИЙ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

Развитие профильного обучения в старшей школе является актуальной проблемой модернизации среднего образования. Сущность, структура, формы организации, условия реализации стали предметом массового обсуждения ученых, педагогических работников всей Украины. Статья содержит теоретическое обоснование и ссылку на усовершенствование организации профильного обучения в старшей школе через создание организационно-педагогических условий и реализации системного подхода к обновлению содержания общего среднего образования. Важно, что профильное обучение в старшей школе повышает уровень качества образования, которое направлено на формирование человеческой личности инновационного типа.

Ключевые слова: профильное обучение; Концепция профильного обучения; цель, задание профильного обучения; организационно-педагогические условия.

Yaroshenko O.G., Yuzbasheva G.S.

SPECIALISED EDUCATION AS ONE OF KEY DIRECTIONS OF MODERNISATION OF THE SYSTEM OF EDUCATION IN UKRAINE

Development of specialised education at senior school is the urgent problem of modernisation of secondary education. Essence, structure, forms of organization, conditions of realization became the subjects of massive discussion of scientists, pedagogues throughout Ukraine. This article contains a theoretical study and reference to the improvement of specialised education in senior school by creating organizational and pedagogical conditions for the implementation of a systematic approach to the renewal of general secondary education. It is important that specialised education in senior school improves the quality of education that aims at the formation of the human personality of innovative

type. Preparing pupils for life and activity in a democratic society is one of the highest social values. The problem of development of specialised education shows that it is a dynamic process which represents development of Ukrainian society. This is due to the fact that the school reflects the needs of society which are constantly changing, new ideas in pedagogical science and practice. Historical analysis of the development of specialised education shows that contents of specialised education needs improvement and additions in the following directions: methodological, legislatively, didactical and methodical. The modernisation of contents of the specialised school should be as systematic process based on the scientific substantiation of value principles of general secondary education, the intercorelation determination of didactics, methodical, monitoring constituents. Predicting changes should touch not only personal values of pupils, but also each stage of specialised training.

Key words: specialised studies; Conception of specialised studies; aim, tasks of specialised studies; organizational pedagogical conditions.

УДК 371.124:5.003.12 (045)

Бабкова О.О.*

ОЦІНЮВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ

У статті розкривається загальна сутність понять «оцінювання», «оцінка», «оцінювальна діяльність», «якість шкільної освіти» «якість шкільної природничої освіти»; визначено об'єкт оцінювання з природознавства та недоліки контрольно-оцінювальної діяльності вчителів природничих спеціальностей; теоретично обґрунтовано показники якості шкільної освіти. Особливу увагу приділено специфіці оцінювальної діяльності вчителів природничих спеціальностей як механізму, що забезпечує встановлення зворотного зв'язку та вплив на якість природничої освіти, оскільки грамотне об'єктивне оціночне судження сприяє стимулюванню пізнавальних інтересів й активності школярів, надає можливість проектувати дидактичний процес.

Ключові слова: оцінювання, оцінювальна діяльність, оцінка, якість шкільної освіти, якість шкільної природничої освіти.

Розпорядженням КМУ від 27.08.2010 року №1720-р схвалено концепцію Державної цільової програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року. Об'єктивна оцінка досягнутих навчальних результатів є вагомим важелем в удосконаленні якості шкільної освіти. Однак існує суперечність між необхідністю отримання достовірних даних про рівень навчальних досягнень учнів з предметів природничого циклу та існуючою системою контролю, яка не відповідає сучасним вимогам. Тому в професійній діяльності вчителя з'являється аналітико-оцінювальний напрямок, складовими якого є освітній аудит (незалежне оцінювання) і евалюація якості.

Контролю знань з біології значна увага приділяється науковцями у розрізі методики викладання предмета (І. Зверев [9], І. Карцева [6], Л. Шубкіна [11]). У наукових працях Ю. Бабанського [2] розкрито специфіку перевірки сформованих умінь з природничих дисциплін завдяки експериментальним завданням. У роботах О. Ануфрієвої [1], А. Бахмуського [3], В. Григораша [4] уточнено показники якості шкільної освіти. Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів з предметів природничого циклу, затвердженими наказом МОН від 05.05.2008 № 371, визначено рівні, що оцінюються на підставі особистісних результатів пізнавальної діяльності

* © Бабкова О.О.*